

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL-TARİHSEL

Burada, toplum ve tarih sorununun aydınlatılması hedefleniyor. Bu sorun ancak, tek ve aynı olarak, yani toplumsal-tarihsel sorunu olarak ele alındığında anlaşılabilir. Miras aldığımız düşünce böyle bir aydınlatma çabasına ancak kısmî olarak katkıda bulunabilir. Hatta belki de bu katkı özellikle olumsuzdur; bir düşünce tarzının sınırlarını çizer ve imkânsızlıklarını sergiler.

En azından Platon'dan beri ve özellikle de son yüzyıllar boyunca bu alanda düşünerek elde edilmiş nicelik ve nitelik açısından bakıldığında, bu sav şaşırtabilir. Ama miras aldığımız bu düşünmenin özü –tohum veren olaylar, ardı gelmeyen ani çıkışlar, *aporia*'nın uzlaşılmaz mevcudiyet anları hariç– sorunu açmaya ve genişletmeye değil, açığa çıkar çıkmaz üstünü örtmeye, belirir belirmez indirgemeye harcanmıştı. İmgelem ve imgesel sorununun üstünün örtülmesinde ve indirgenmesinde kullanılan mekanizma ve itkilerin aynısı bu örtme ve indirgemedede de kullanıldı; hem de aynı derin nedenlerle.

Miras aldığımız düşünce, asla sorunun asıl nesnesini/ko-

nusunu ortaya çıkarmayı ve onu kendi başına ele almayı başaramadı. Bu nesne/konu, hemen hemen her zaman kendinden başka şeye, genellikle de bir norma, başka yerde temellenmiş bir amaca ya da *telos*'a göndermede bulunan bir toplum ile; bu normla ilgili bir düzensizlik olarak ya da bu norma, amaca ya da *telos*'a yönelik organik ya da diyalektik bir gelişme olarak bu toplumda meydana gelen, bu toplumun başına gelen bir tarih arasında parçalandı. Böylece, toplumsal-tarihselin öz varlığı olan söz konusu nesne kendini, sürekli olarak kendinden başka bir şeye doğru sapmış ve onun tarafından ortadan kaldırılmış halde buldu. Toplumsal-tarihsel'le ilgili en derin, en doğru bakış açıları, bize en fazla şey öğretmiş olanlar, bunlar olmasa hâlâ tutarsızlık çekecek lafi geveleyip duracağımız şeyler, her zaman için bir başka yerin zımni olarak kurallara bağladığı şeylerdir – ve bu da düşüncenin özüne ve tarihine aitti, toplumsal-tarihsel hakkında söyledikleri şeyi bu başka yere yöneltmeyi hedeflerler. Toplum ve tarih üzerine miras aldığımız düşünceyi *a tergo* yöneten şey, orada keşfetmeyi başardığını ona rağmen keşfetmesini sağlayan şey, örneğin, yaratılışın tanrısal ekonomisi ya da aklın sonsuz yaşamı içinde toplumun ve tarihin yeridir ya da bunların, etik özne olarak insanın gerçekleşmesini teşvik etme ya da köstekleme imkânıdır; ya da toplumsal madde ile bu maddenin çürümesinin veya belirlenmiş ve istikrarlı politik site biçim ve normundaki tarihsel istikrarsızlığının (belirlilikten yoksun olmasıyla belirlenen tanımsız-belirlenmemiş –*apeiron*– karakterinin; her zaman oluş halindeki –*aei gignomenon*– karakterinin) ilişkisidir. Bu istikrarsızlığın incelenmesi istikrarlı politikenin gereklerine, dolayısıyla iyi sitenin iyi biçimine –böyle bir olasılığı inkâr etmek gerekse de– boyun eğmek durumundadır.¹

1 Örneğin Marx toplum ve tarih üzerine doğru, derin, önemli ve tekrar tekrar söylediği her şeyi, tüm düşüncesine hükmeden o başka yere –tarihin sınıf-

Aynı şekilde, temsil, imgelem ve imgesel de asla kendileri için görülmediler. Her zaman başka bir şeye –duyumsamaya, idrak etmeye, algılamaya, gerçekliğe– gönderme yaptılar. Bunlar, miras aldığımız ontolojinin içinde yer alan normatiflik haline tabidirler. Doğru ve yanlış bakış açısına indirgenmişlerdir. Bir işlev içinde araçsallaştırılmışlardır. Hakikat denen bu amacın ya da “hakiki varolan”a, “var olmakta olan var olan”a (*ontos on*) erişme amacının gerçekleşmesine muhtemel katkılarıyla değerlendirilen imkânlardır.

Artık *yapma*’nın ne demek olduğuyla, *yapma*’nın varlığının ne olduğunu ve ne yaptığını öğrenmekle pek meşgul olunmuyor. Herkes yalnızca şu soruları kafaya takmış durumda: “İyi yapmak ne demek, kötü yapmak ne demek?” *Yapma* üzerinde düşünülmedi, çünkü onun yalnızca etik ve teknik iki özel uğrağı üzerinde düşünmek istendi. Ama bunlar üzerinde de gerçekten düşünülmedi, çünkü uğrağı oldukları şey de düşünülmemiştir. “Var etme” olarak *yapma*’yı bilmezden gelerek ve *yapma*’nın ürünü olan ama bir başka yerden hüküm süren mutlaklar olarak –iyi ve kötü (türevleri de etkili ve etkisizdir)– sunulan bu kısmi belirlenimlere onu tabi kılarak tözü zaten ortadan kaldırılmıştı.

Diğer yandan, tarihin ve toplumun düşünümü/yansıması, her zaman için, miras aldığımız mantığın ve varlıkbilimin sınırları içine ve alanına yerleşmiştir. Başka türlü nasıl yapabirdi ki? Toplum ve tarih, eğer var değillerse, düşünüm nesnesi olamazlar. Ama nedir toplum ve tarih, nasıldırlar, hangi anlamda vardırırlar? Klasik kural, gerekli olmadıkça varolanları çoğaltmamayı önerir. Daha derin bir katmanda bir başka kural yatar: Var olmanın anlamını çoğaltmamak gerekir,

sız topluma varma zorunluluğuna (*muss, soll ve wird*)– rağmen söyler. Bunun anlamı, keşfettiği şeyin özünün kendi sistemine uyum sağlayamayacağıdır. Bkz. “İşçi Hareketi Tarihi Sorunu”, in *Expérience du mouvement ouvrier*, 1, s. 11-120.

var olmanın tek bir anlamı olması gerekir.² Baştan sona belirlilik –Yunanlarda *peras*, Hegel’de *Bestimmtheit*– olarak belirlenen bu anlam, belirlilikten esas olarak kaçan bir var olma türünün –toplumsal-tarihsel ya da imgesel olarak– bilinebileceğini kendinden zaten dışlamıştı. Miras aldığımız düşünce, bundan böyle, bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek, hatta tersini açıkça hedeflediği durumlarda bile, ister istemez, toplumsal-tarihseli, –yapmış, dolayısıyla belirlemiş olarak– başka yerden tanıdığı ya da tanıdığını sandığı ilkel türlere indirgemeye, bunlara denk düşen varolanların –şey, özne, fikir ya da kavram– değişkesini, bileşimini ya da sentezini yapmaya ister istemez yönelmiştir. Yine bundan böyle toplum ve tarih, önceden sağlama bağlanmış ve aslında bazı tikel varolanları kavramak için oluşmuş, ama felsefenin tümelmiş gibi ortaya attığı mantıksal işlem ve işlemlere tabi bulur kendini.

Bunlar aynı hareketin iki veçhesidir; miras aldığımız mantığın ve varlıkbilim’in toplumsal-tarihsel etkisinin ayrılmaz iki sonucudur. Toplumsal-tarihsel, diğer varolanlar için geçerli kategoriler aracılığıyla düşünülebilse de, esas olarak onlar karşısında homojen olabilir. Onun varlık kipi tikel sormaz, tümlüklü varolan-varlık tarafından emilmeye bırakır kendini. Buna karşılık, eğer var olmak belirlenmiş var olmak demekse, toplum ve tarih, (nedenlerin sonucu olarak, amaçların amacı olarak, ya da bir sürecin ânu olarak) varlığın tümlüklü düzeni içinde hem yerleri, hem iç düzenleri, hem de ikisinin zorunlu ilişkisi belirlenmiş olduğu öl-

2 Bu gerekliliği yerine getirme güçlüğü ya da imkânsızlığının en azından Platon’un *Sofist*’inden beri bilindiği malumdur. Aristoteles’in *Metafizik*’teki çabasının özü, *pollachos legomenon* diye adlandırdığı var olmanın çoğul anlamını aşmayı hedefleyecektir. Bu anlamın *bir* olan hedefi, sonraki tüm felsefeyi de yönetecektir; bu da, hemen hemen her zaman, varlık niteliğinin dereceleriyle ya da denk düşen varolan türlerinin bildiği “varlıkbilimsel yoğunluk”un dereceleriyle var olmanın anlam farklılıklarını ifade etmeye yöneltecektir.

çüde belirlenmiştir. Kategoriler biçimine dönüşen, yani “var olabilen” (düşünce) olarak olabilen her şeyin belirlenimlerine dönüşen düzenler, ilişkiler, zorunluluklar. Bu şekilde elde edilebilecek en iyi şey, Hegelci-Marksist toplum ve tarih bakış açısıdır: Birden çok bilinçli ya da bilinçsiz öznenin eylemlerinin toplamı ve sekansı. Bu eylemler zorunlu ilişkilerle belirlenir ve bu eylemler sayesinde bir fikirler sistemi, şeyler bütünü içinde cisimleşir, ya da bunu yansıtır. Edimsel tarihte, bu şema karşısında indirgenemez biçimde aşırılık ya da eksiklik olarak görülen şey, o zaman cüruf, yanılısma, olumsuzluk, tesadüf –kısaca, kavranılamaz– olur. Bu, kendinde bir sürçme değildir, ama kavranılamaz olan şeyin imkânsızın bir adı olduğu bir felsefe için böyle olması gerekir.

Toplumsal-tarihsel'i kendi için ele almaya karar verirsek; kendinden yola çıkarak sorgulanması ve düşünülmesi gerektiğini kavransak; başka yerde tanıdığımız ya da tanıdığımızı sandığımız şeyin belirlenimlerine onu önceden tabi kılarak, ortaya attığı soruları yok saymayı reddedersek – o zaman, miras aldığımız mantığı ve varlıkbilimi parçaladığını saptarız. Çünkü, nominal ve boş biçimlerin dışında geleneksel kategorilere dahil olmadığı, daha ziyade bu kategorilerin geçerlilik sınırlarının darlığını kabul etmeye onları zorladığı, başka ve yeni bir mantığı sezmeyi sağladığı ve her şeyden önce, var olma'nın anlamını kökten değiştirdiği fark edilir.